

بررسی میزان توجه نمایندگان دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی به مقولات مختلف رفاه اجتماعی

دکتر نادر سالارزاده*

محمد شیخی**

تاریخ دریافت: ۸۵/۱۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۸۷/۷/۱۴

چکیده

در این تحقیق، میزان توجه نمایندگان دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی به مقولات مختلف رفاه اجتماعی، مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق اسنادی است و با تکنیک تحلیل محتوای نطق‌های پیش از دستور نمایندگان به اجرا در آمده است. اطلاعات مورد نیاز، از طریق مراجعه به مجلس شورای اسلامی و دریافت متن کامل سخنرانی‌های دو دوره مجلس تهیه شده است. سپس با شماره‌گذاری نطق‌های پیش از دستور و تعیین تعداد نطق‌های نمونه جامعه آماری به وسیله فرمول کوکران، با استفاده از نرم افزار انتخاب اعداد تصادفی کامپیوتر از میان نطق‌های پیش از

* عضو هیأت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.

** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.

دستور هر دوره، ۹۲ مورد برای تحلیل محتوا برگزیده شدند که در عمل، با تکراری شدن تصادفی چند نطق، ۸۷ نطق در دوره چهارم و ۸۷ نطق در دوره ششم، مورد بررسی قرار گرفتند. این تحقیق در پی آن بوده است که از طریق تحلیل محتوای نطق‌های پیش از دستور نمایندگان، به میزان حساسیت آن‌ها به مقولات مختلف رفاه اجتماعی دست یابد؛ میزان وقوف آن‌ها به نقش پارامترهای مختلف ذکر شده در بخش شاخص‌های رفاه اجتماعی را دریابد و به پرسش‌های اصلی تحقیق پاسخ دهد: نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دو دوره سازندگی و اصلاحات (یعنی دوره‌های چهارم و ششم) تا چه اندازه به شاخص‌های رفاه اجتماعی توجه داشته‌اند؟ آیا در میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاه اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟ کدام یک از شاخص‌های رفاه اجتماعی در دیدگاه نمایندگان هر یک از دو دوره، مورد بی‌توجهی یا کم‌توجهی قرار گرفته است؟ آیا تفاوت احتمالی توجه نمایندگان مجلس‌های دوره چهارم و ششم، به شاخص‌های رفاه اجتماعی، با گرایش عمده و گروه بندی سیاسی آن‌ها مطابقت دارد؟ فهم و درک علت تغییرات سیاسی سال‌های ۷۶ و ۸۴ از دل درک میزان توجه نمایندگان و قانون‌گذاران آن سال‌ها به مقولات رفاهی، هدف ناگفته دیگر این تحقیق بوده است. تحلیل محتوای این نطق‌ها نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین نمایندگان دو دوره در نگاه به مقولات رفاه اجتماعی وجود ندارد. تفاوت موجود در میزان توجه آن‌ها به برخی شاخص‌ها از جمله میزان تورم موجود در جامعه، میزان اشتغال، میزان برخورداری از امکانات بهداشت فردی و اجتماعی، میزان دسترسی افراد و گروه‌های اجتماعی به خدمات زیر بنایی، میزان مهاجرت، ناشی از تغییر در ترکیب سنی جمعیت و موکلین آن‌ها بوده و در نتیجه تغییر در نوع و میزان نیازهای آن‌ها پدید آمده است و تنها تفاوت در میزان توجه به برخوردها و تضادهای فرهنگی، میزان امنیت، نحوه توزیع قدرت و میزان آزادی‌های فردی را می‌توان ناشی از وجود تفاوت در گرایش عمده سیاسی و گروه بندی سیاسی دو مجلس دانست. آن چه پیش روی دارید، حاصل تلاشی است در زمینه شناخت وضعیت اندیشه رفاه اجتماعی در بین نمایندگان دو دوره چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی و مقایسه میزان توجه آنان به شاخص‌های رفاه اجتماعی.

واژه‌های کلیدی: رفاه اجتماعی، نمایندگان دور چهارم مجلس شورای اسلامی، نمایندگان دوره ششم مجلس شورای اسلامی.

طرح مسأله

انقلاب اسلامی ایران، که پیشینه در فعالیتهای گروه‌های سیاسی و مذهبی و به ویژه فعالیت روحانیت سیاسی در سال‌های پس از فرم سیاسی اجتماعی "انقلاب سفید" در بهمن ماه سال ۱۳۴۱ داشته است، فعالان و موثران در پیروزی این انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، همواره ناقد سیاست‌های اجتماعی نظام شاهنشاهی بوده‌اند. این فعالان سیاسی، سیاست‌های اجتماعی نظام سلطنتی را محل سعادت و رفاه اجتماعی ملت و عامل تخریب مبانی اقتصاد کشور، از بین رفتن کشاورزی، رشد حاشیه نشینی و افزایش فساد در سطوح مختلف جامعه اعلام می‌کردند و نوید می‌دادند که در صورت پیروزی و تغییر حاکمیت، سیاست‌هایی بسیار بهتر و برتر از سیاست‌های اجتماعی رژیم شاهنشاهی در پیش خواهند گرفت، سیاست‌هایی که در صورت پیدا کردن مجال تحقق، در سریع‌ترین زمان ممکن اوضاع اجتماعی اقتصادی و رفاهی مملکت را سر و سامان بخشیده، مشکلات خرد و کلان اجتماعی مردم را از پیش پا بر خواهد داشت. با از بین رفتن نظام سیاسی پیشین و روی کار آمدن نظام انقلابی جدید، در میان اداره‌کنندگان جدید کشور همواره دغدغه عمل به قول‌هایی که داده بودند، وجود داشته و نگران آن بوده و هستند که بر خلاف قول‌هایی که داده بودند و انتقادهایی که از رژیم گذشته کرده بودند، نتوانند از پس حل مشکلات بر آیند و دستاورد بهتری را نسبت به گذشته ارائه دهند و از این بابت از طرف رقبا و به خصوص هواداران و باقی مانده‌های نظام گذشته، مورد انتقاد قرار گیرند.

"... در مورد سازندگی یک بحث ریشه‌ای بود که از اول انقلاب با آن مواجه بودیم. دشمنان انقلاب - اکثرأ غربی‌ها و افرادی که از رژیم سابق بودند و کنار زده شده بودند و به خارج از کشور رفته بودند - فرضشان بر این بود - صریحاً هم اظهار می‌کردند - که روحانیت روی توده مردم برای تخریب و نابود کردن رژیم سابق قدرت داشت. اما برای اداره کشور تجربه و دانش کافی ندارد. همه منتظر بودند که ما از این ناحیه شکست بخوریم. مخفی هم نمی‌کردند. در این مورد خیلی مقالات هست. حساسیت موضوع از اول برای ما روشن بود که باید به فکر توسعه و

سازندگی کشور باشیم. شاید هم اگر جنگ نشده بود، دولت‌های قبل از من این کار را می‌کردند. هیچکس منکر این نکته نبود. این یک خواست عمومی بود و همه ما قبول داشتیم اما تا بعد از جنگ به تأخیر افتاد... "مصاحبه آقای هاشمی رفسنجانی با مسعود سفیری، روزنامه‌نگار - ۵ مهر ۱۳۷۸.

در سال ۱۳۶۸، آقای اکبر هاشمی بهرمانی، یکی از سیاستمداران موثر کشور در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی و از روحانیون نسبتاً جوان در دوران مبارزات روحانیت علیه نظام سلطنتی که سابقه جانشینی فرماندهی کل قوا در دوران جنگ و دفاع مقدس و دو دوره ریاست مجلس شورای اسلامی را در پیشینه سیاسی اجرایی خود داشت به ریاست دولت رسید. دولت آقای هاشمی، که از سوی ایشان "دولت سازندگی" نامیده شده و در ادبیات سیاسی ایران به این نام اشتهار یافت، هدف جبران عقب ماندگی‌های تحمیلی به کشور به دلیل اوضاع بحرانی در سال‌های انقلاب و جنگ را دنبال می‌کرد. سیاست‌های اجتماعی آقای هاشمی، قریب به یک دهه کشور ما را تحت تأثیر خود قرار داد. در پایان این دوره، یعنی در سال ۱۳۷۶، کشور با افزایش سطح عمومی قیمت‌ها به میزان ۴۸۵ درصد نسبت به سال ۱۳۶۸ روبه‌رو شد (مقایسه شاخص‌های عمومی قیمت‌ها در بخش نامه‌های شماره ۵۴/۵۱۱ مورخ ۱۳۶۹/۲/۲۳ و ۵۴/۵۲۴۰ مورخ ۷۷/۹/۲۹ سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور). این مسأله طبعاً بر تمامی ابعاد زندگی رفاهی و اجتماعی ما تأثیر گذاشته است. افزایش جمعیت مناطق شهری از ۲۹/۷ میلیون نفر به ۳۷/۸ میلیون نفر در خلال این مدت و افزایش شدید قیمت مسکن در شهرهای بزرگ نیز از جمله دیگر تغییراتی است که به شدت رفاه فردی و اجتماعی افراد جامعه را مورد تأثیر قرار داده است.

در خلال سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ نیز دولت آقای سید محمد خاتمی که چند سال نماینده مجلس شورای اسلامی، نماینده امام خمینی در مؤسسه کیهان و نیز مدتی وزیر ارشاد اسلامی بود، تحت عنوان "دولت اصلاحات"، سیاست توسعه سیاسی اجتماعی کشور را دنبال کرد و با اولویت دادن به توسعه سیاسی، در صدد اصلاح برخی از معضلات پدید آمده در دوره‌های پیشین و از جمله دوران سازندگی برآمد. شاخص‌های سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور برای این مدت نیز افزایش سطح عمومی قیمت‌ها به میزان ۲۷/۶ درصد را نشان می‌دهد (مقایسه بخشنامه‌های شماره ۵۴/۵۲۴۰ و ۱۰۱/۶۴۱۹۳ سازمان مدیریت و برنامه ریزی

کشور).

در شرایط حاضر، پس از اتمام دو دوره سازندگی و اصلاحات، جامعه ما هنوز از مشکلاتی چون بیکاری، گرانی نرخ مسکن و اجاره مسکن، کمبود امکانات آموزش عالی نسبت به جمعیت خواهان این آموزش، قرار داشتن بخش مهمی از جمعیت کشور در زیر خط فقر رسمی اعلام شده، برخوردار نبودن بخش بزرگی از گروههای اجتماعی از خدمات بهداشتی و درمانی منطبق بر استانداردهای جهانی بهداشت، تراکم فوقالعاده جمعیت در مناطق شهری و بخصوص چند شهر مهم، رشد شدید حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ و عوارض ناشی از این حاشیه نشینی نظیر بالا رفتن نرخ بیکاری، افزایش بخش خدمات و کارهای غیر تولیدی، رشد بیکاری پنهان، افزایش آسیبهای اجتماعی نظیر بزهکاری، قتل، سرقت، رشد فحشا، رشد اعتیاد و... رنج می برد. همچنین شاخصها و اطلاعات اعلام شده از سوی مرکز آمار ایران و دیگر مراکز ذی ربط نیز نشان می دهد که شاخص کل بهای کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای شهری در آغاز پاییز سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۷۶، حدود ۳۰۳/۵ درصد رشد داشته است. عدد پایه در این مقایسه برای سال ۱۳۷۶، ۱۰۰ و شاخص کل بهای عمده فروشی کالاها در ایران ۲۶۰/۴ بوده است (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، فروردین ۱۳۸۵). در سال ۱۳۸۳ برای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ایران در سیستم بهداشت و درمان دولتی کشور، ۰/۳۵ پزشک وجود داشته است. توزیع امکانات پزشکی در کشور ناهمگون است، به نحوی که در استان تهران برای هر هزار نفر ۲/۵ تخت بیمارستانی وجود دارد. این آمار برای استان سیستان و بلوچستان، ۰/۹۷ و برای استان یزد، ۳/۱۸ است.

با توجه به این که هر دو جریان اجتماعی سازندگی و اصلاحات، افزایش سطح رفاه اجتماعی افراد جامعه را مد نظر داشته اند، واقعیت های فوق الذکر بررسی چرایی این عدم موفقیت ها را از اهمیت برخوردار می کند. ناکامی در دستیابی به اهداف رفاهی اعلام شده، ریشه در علل بسیار متفاوت، از جمله مداخله کشورهای خارجی در مسائل داخلی، عقب ماندگی تاریخی و فاصله بسیار زیاد پدید آمده بین ما و کشورهای توسعه یافته صنعتی دارد. اما در بخش هایی نیز ریشه در نوع نگاه اندیشمندان دو جریان سازندگی و اصلاحات و از جمله نوع نگرش قانون گذاران کشور نسبت به مقوله رفاه فردی و اجتماعی دارد. از آن جا که رشته

تحصیلی من در دوره کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی بوده و بخش‌های مهمی از درس‌های این دوره به شناخت مفهوم، نظریه‌ها، شاخص‌ها و شرایط فرهنگی رفاه اجتماعی اختصاص داشته است، نقش تفاوت نظرها درباره رفاه اجتماعی و فقدان روش معقول برای دستیابی به این اهداف رفاهی، توجه مرا به خود جلب نمود و بر آن شدم که پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی خود را به این امر اختصاص دهم. تحقیق حاضر، اندیشه رفاهی در بخشی از نخبگان ملت (نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دو دوره اصلاحات و سازندگی) و میزان انطباق و یا عدم انطباق این اندیشه‌ها با شاخص‌های جهانی رفاه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده است.

پرسش‌های تحقیق

در این تحقیق درصدد هستیم که دریابیم:

- ۱- نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دو دوره سازندگی و اصلاحات (یعنی دوره‌های چهارم و ششم) تا چه اندازه به شاخص‌های رفاه اجتماعی توجه داشته‌اند؟
- ۲- آیا در میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاه اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
- ۳- کدام‌یک از شاخص‌های رفاه اجتماعی در دیدگاه نمایندگان هر یک از دو دوره، مورد بی‌توجهی یا کم‌توجهی قرار گرفته است؟
- ۴- آیا تفاوت احتمالی توجه نمایندگان مجلس‌های دوره چهارم و ششم به شاخص‌های رفاه اجتماعی، با گرایش عمده و گروه‌بندی سیاسی آن‌ها مطابقت دارد؟

مبانی نظری تحقیق

الف) نظریه وجدان اجتماعی و محرک‌های انسان دوستانه

بر اساس این نظریه، دولت‌ها در قرون گذشته به این دلیل به رفاه اجتماعی توجه کرده‌اند که در رابطه با پیشرفت کشور، به ارزشهای انسان دوستانه احساس تعهد می‌کنند. دگردوستی، از ویژگی‌های موجودی به نام انسان است.

چارلز بریگمور و چارلز آرتن، نظریه دیگری در زمینه وجدان اجتماعی دارند و معتقدند

که به دلیل افزایش شهرنشینی، صنعتی شدن و فردگرایی، در سده اخیر احساسات نوع دوستانه در کل جامعه، کاهش یافته است و این در حالی است که، نیازهای جامعه باید به نوعی برآورده شود، بنابراین، شرایط ایجاد شده و لزوم برآورده شدن این نیازها باعث شد که دولت برای رفع مشکلات اجتماعی مردم و گسترش تامین اجتماعی اقدام کند.

صورت دیگری از این نظریه، توسط ای. ام. موزامدار ارائه شد (۱۹۶۴). طبق نظر وی، ارائه بر نامه رفاهی هند، ملهم از اشتیاق شدید و نوع دوستانه مهاتما گاندی است. او سران سیاسی هند را به استفاده از منابع کشور در جهت رفع احتیاج نیازمندان تشویق می‌کرد. تیموس در کتاب تأثیرگذار خود " موهبت خویشاوندی " (۱۹۷۱) به ارائه ایده ای راجع به نظریه وجدان اجتماعی پرداخته است. او که در مورد نقش مسائل انسان دوستانه در تکوین خط مشی اجتماعی به تحقیق پرداخته، بر این عقیده است که احساس عاطفه نوع دوستانه، پایه و اساس برنامه‌های رفاه اجتماعی در سطح جوامع مختلف را تشکیل می‌دهد... " (جیمز میجلی: ۱۳۷۸).

ب) نظریه شهروندی (citizenship theory)

مطابق این نظریه، جامعه مرفه جامعه ای است که در آن حقوق شهروندان تامین است و مردم فرصت دارند حداکثر توانایی خود را به منصفه ظهور برسانند. تضمین حقوق اجتماعی، شرط لازم بر خوررداری از حقوق مدنی و سیاسی است. تساوی در برابر قانون در شرایطی که مردم از آموزش کافی برخوردار نباشند و از دستیابی به فرصت‌های اجتماعی محروم باشند، مفهومی ندارد.

این نظریه بر اساس آرای تی. اچ. مارشال بنا شده است. او در سال ۱۹۵۰ بیان داشت که کشورهای دموکراتیک به آهستگی در حال تغییر شرایطی هستند که در آن تنها عده کمی از مردم از تمام امکانات برخوردار بودند. در زمان‌های قدیم فقط پادشاهان و طبقه اشراف، قدرت اقتصادی و سیاسی داشتند و حق، صرفاً متعلق به عده معدودی بود. اما در تغییر تدریجی جوامع، حق به تدریج گسترش پیدا کرد و در طول قرن نوزدهم با تعلق گرفتن حقوق مدنی به تعداد بیشتری از مردم، فکر و ایده مدنیت گسترش یافت. در قرن ۱۹ میلادی، حقوق سیاسی این اجازه را به مردان و سپس به زنان داد که در سرنوشت سیاسی خود سهیم باشند. این

گسترش، طبیعت مدنیت را رشد بیشتری بخشید؛ ولی، حرکت به سوی مدنیت کامل، مستلزم برخورداری افراد از حقوق اجتماعی بود.

ج) نظریه گروه‌های ذی نفوذ

مطابق این نظریه، پیدایش جامعه مرفه، نتیجه فشار رهبران سیاسی فعال در گروه‌های ذی نفوذ بر حاکمیت سیاسی است. این نظریه استدلال می‌کند که فعالیت‌های دولت‌ها در جهت بهبود رفاه اجتماعی، معمولاً به دلیل فشارهای سیاسی است که از سوی گروه‌ها، احزاب، انواع سازمان‌های غیر دولتی (NGO و GNGO)، شخصیت‌های مذهبی و شخصیت‌های سیاسی بر دولت‌ها وارد می‌آید.

تأکید اصلی این نظریه بر نقش فعالیت سیاسی گروه‌ها و احزاب و شخصیت‌های سیاسی دارای منافع و جهت‌گیری‌های اجتماعی مشترک و مواضع آن‌ها در خصوص پیشرفت‌های رفاهی است. این نظریه که بیشتر از سوی سیاست‌مداران مطرح می‌شود، عمدتاً بر عواملی سیاسی تأکید می‌کند که منجر به گسترش و اجرای برنامه‌های رفاه اجتماعی حکومتها در جوامع دموکراتیک غربی شده‌اند.

اصطلاح سیاسی "گروه‌های فشار" یا "گروه‌های ذی‌نفوذ" «Interest Groups» در مورد گروه‌ها و سازمان‌هایی به کار می‌رود که برای حفظ منافع خود یا تضمین مقاصد خاصی، بدون توجه به اصول و راهکارهای قانونی کشور بکوشند تصمیمات خود را از هر راهی به دست بیاورند (فرهنگ علوم سیاسی، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۴، ص ۲۶۷)

اصطلاح گروه فشار و ذی نفوذ در ادبیات سیاسی به تشکیلاتی سازمان یافته و تعریف شده [که] کار ویژه‌هایی خاص را انجام می‌دهند [اطلاق] می‌شود، (بنیادهای علم سیاست، عبدالرحمن عالم، نشر نی، ۱۳۷۹، ۱۳۵۷)

«گروه‌های فشار یا گروه‌های ذی نفوذ گروه‌هایی هستند که هدف و مقصود مشترکی را دنبال کرده و نفوذ و قدرت مسلطی را در یک زمینه دارا می‌باشند. این گروه‌ها جزء ساختار رسمی دولت نمی‌باشند به:

- گروه‌های ذی نفوذ محض

- گروه‌های ذی نفوذ نسبی

- گروه‌های ذی نفوذ خصوصی و عمومی

- گروه‌های ذی نفوذ داخلی

- گروه‌های ذی نفوذ خارجی

- گروه‌های ذی نفوذ عوام و خواص تقسیم می‌شوند. سازمان‌های دیگری نیز مثل وسایل خبری [Media] را نیز می‌توان به مثابه گروه‌های ذی نفوذ تلقی کرد.

گروه‌های ذی نفوذ به هیچ وجه چشم طمع بدان ندوخته‌اند که خود قدرت را بدست آورند یا در اجرای آن شرکت کنند بلکه بر آن اندیشه‌اند تا بر زمامداران نفوذ داشته باشند و بر آنها فشار وارد کنند» (فرهنگ جامع سیاسی، محمود طلوعی، نشر علمی، ۱۳۷۷: ۷۳۶).

در مورد وجود این اصطلاح در کشور ما باید گفت که ابهامات زیادی در تعریف این اصطلاح و تطبیق آن بر شرایط جامعه و نظام اسلامی وجود دارد. در کشور ما هم برخی از تشکل‌های سیاسی و دینی به نام حزب (نظیر حزب جبهه مشارکت ایران اسلامی، نهضت آزادی ایران، حزب کارگزاران سازندگی و...)، جمعیت (نظیر جمعیت‌های مؤتلفه اسلامی، جمعیت ایثارگران انقلاب اسلامی)، هیئت (نظیر هیئت رزمندگان و...)، انجمن (نظیر انجمن‌های اسلامی دانشجویان، جامعه اسلامی دانشجویان، انجمن‌های خیریه نظیر انجمن حمایت از کودکان خیابانی، انجمن حمایت از کودکان کار، انجمن دفاع از حقوق زندانیان و...) وجود دارند که اگر چه کمتر از آنها به عنوان گروه فشار یاد می‌شود، اما در واقع، کار ویژه‌های گروه فشار را دارند و در مواردی حتی بر خط مشی دولت و سیاست‌گذاری‌های آن اعمال نفوذ می‌کنند.

رسانه‌های جمعی در عین آن که خود بیانگر افکار عمومی هستند، می‌تواند محرک آن نیز باشند. در جهان امروز، رسانه‌های جمعی به عنوان مهمترین عامل تبلیغات از یک سو و مهمترین عامل تأثیرگذار بر افکار عمومی و ایجاد توقع در میان مردم و تحت تأثیر قرارداد سیاست‌گزاران اجتماعی از سوی دیگر، از اهمیت و قدرت فوق‌العاده‌ای برخوردارند و هیچ فعال در زمینه رفاه اجتماعی نمی‌تواند نسبت به آنها بی تفاوت باشد.

رسانه‌های جمعی ابتدا منحصر به مطبوعات و رسانه‌های نوشتاری بودند. اما به تدریج رسانه‌های شنیداری، مثل رادیو و کاست و سپس رسانه‌های تصویری، مثل تلویزیون و اخیراً هم سایت‌های اینترنتی بر آن افزوده شدند. هر یک از انواع رسانه‌ها، ساختار و کار ویژه‌های

خاصی دارند، اما در یک نکته مشترکند و آن هم این که مخاطب آن‌ها همگان و افکار عمومی است. مخاطب روزنامه‌ها و سایت‌های اینترنتی، بیشتر طیف روشنفکر و باسواد جامعه است؛ در حالی که رادیو و تلویزیون، آحاد مردم را مخاطب قرار می‌دهد، به همین دلیل، نقش آن تأثیرگذارتر و گسترده‌تر است و چنان که گفته شد، نقش مهمی در اعمال فشار بر حاکمیت و سیاست‌گذاران دارد.

راز توفیق کشورهای توسعه یافته در افزایش رفاه اجتماعی، استعانت از نظریه‌ها و اندیشه‌های علمی - پژوهشی محققین و دانشمندان عرصه علم و دانشگاه و منتقدین و روزنامه‌نگاران و تأثیرگذاری از طریق آن‌ها بر افکار عمومی بوده است.

در ایران، صدا و سیما و برخی سایت‌های خبری و روزنامه‌ها (نظیر سایت خبری انصاریوز، رجانیز، امروز، روزنامه کیهان، روزنامه رسالت، روزنامه اعتماد ملی و...) و برخی از سایت‌های خبری تحلیلی و شبکه‌های تلویزیونی خارج از کشور که متشکل از فعالان سیاسی مستقر در خارج کشور هستند، از این جهت که بر افکار عمومی تأثیر گذارند و با ایجاد توقعات، سیاست‌گذاری‌های مسئولان را تحت تأثیر قرار می‌دهند، کارکرد گروه فشار را هم دارا می‌باشند.

د) نظریه اشاعه (ریزش، انتقال)

این نظریه، بر نظریه نقش پیوندهای بین المللی تکیه می‌کند. طرفداران این نظریه با این که تأثیر عوامل داخلی را در ایجاد برنامه‌های رفاهی نادیده نمی‌گیرند، معتقدند که نقش اشاعه مدل‌ها و رویه‌ها در تحول برنامه‌های رفاهی، بر پایه اقدامات انجام شده در کشورهای دیگر سازماندهی شده است

نظریه ریزش، اشاعه یا انتقال معتقد است موسسات اجتماعی از طرق فرهنگی از برخی جوامع به جوامع دیگر اشاعه پیدا کرده‌اند. شکلی از این نظریه در مطالعات میدگلی (۱۹۸۴-۱۹۸۱) در مورد جهان سوم مطرح شد. به نظر او به عقیده جهان سومی‌ها، مردم غرب، دارای فکر بالاتر و قابل تقلید در تمامی زمینه‌ها هستند. و به همین دلیل از غربی‌ها الگو برداری کرده‌اند؛ هر چند اشاعه و انتقال این برنامه‌های رفاهی، مناسب شرایط و احتیاجات این ملل نبوده است.

بسیاری از نویسندگان به نظریه ریزش و اشاعه، نگاه انتقادی نداشته‌اند و بر این باور بودند که مطالعه رفاه اجتماعی سایر کشورها و به کارگیری آن‌ها مزیت‌های فراوانی برای کشورهای جهان سوم در بر داشته است.

چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری این تحقیق بر مبنای ترکیبی از نظریه‌های مطرح شده در مبنای نظری تحقیق شکل گرفته است. بر اساس این چارچوب نظری، رژیم رفاهی که در هر دوره از حرکت جامعه در پیش گرفته می‌شود، متأثر از الگوی اجرا شده در دیگر جوامع (نظریه اشاعه)، تحت تأثیر دیدگاه شخصیت‌های موثر یک جامعه (نظریه گروه‌های ذی نفوذ) و تحت نفوذ دیدگاه مسلطی است که از کمال و سعادت آدمی در نخبگان هر عصر وجود دارد.

این تحقیق، نمایندگان دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی را به عنوان نخبگان تأثیرگذار بر برنامه‌های رفاه اجتماعی جامعه در نظر گرفته و در صدد است با بررسی میزان تطابق اندیشه‌های این نمایندگان درخصوص رفاه اجتماعی با شاخص‌های رفاه اجتماعی و مقایسه دیدگاه‌های نمایندگان دو دوره با یکدیگر، به پرسش‌های تحقیق پاسخ گوید.

رفاه اجتماعی و برنامه‌های رفاهی در دوران سازندگی و اصلاحات، متأثر از دیدگاه نخبگان جامعه ایران در هر یک از دو دوره و میزان توقعات مردم نسبت به مسائل رفاهی بوده است؛ توقعاتی که خود تحت تأثیر الگوهای رفاهی دیگر جوامع و میزان آگاهی مردم از این الگوهای رفاهی قرار داد. این توقعات در میزان روی آوری به دولت و همکاری با آن و نیز در رویگردانی و همکاری نکردن با آن، نقش داشته است.

شایان ذکر است که نمایندگان مجلس شورای اسلامی بنا بر یک سنت پارلمانی، قبل از شروع بر نامه اصلی مجلس (دستور) با گرفتن نوبت، دیدگاه‌های خود را در باره مهمترین مسائل کشور و حوزه نمایندگی خود ارائه می‌کنند. این نطق‌ها که به نطق‌های پیش از دستور معروف است، عمدتاً در رابطه با مسائل مطرح روز و بیانگر دیدگاه‌های نمایندگان درباره این مسائل است و به همین دلیل، در بردارنده ویژگی‌های فکری و اولویت‌های ذهنی سخنرانان بوده و طرز فکر سیاسی، فرهنگی و حتی ایدئولوژیک آن‌ها را در مقطع ایراد نطق نشان می‌دهد. در این، تحقیق دیدگاه نمایندگان دوره چهارم (دوره سازندگی) و ششم (دوران اصلاحات)

و مطالب نهفته در این سخنرانی‌ها به عنوان متغیر وابسته، سخنرانی‌های پیش از دستور این نمایندگان به عنوان متغیر مستقل و شاخص‌های رفاه اجتماعی به عنوان ابزار اندازه‌گیری در نظر گرفته شده‌اند. میزان درک و توجه نمایندگان مجلس شورای اسلامی به شاخص‌های چهار گانه رفاه اجتماعی یعنی کیفیت زندگی، عدالت اجتماعی، یکپارچگی اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی به عنوان دیدگاه غالب و حاکم رفاه اجتماعی در نمایندگان هر دوره در نظر گرفته شده است و به میزانی که نمایندگان هر دوره نسبت به این شاخص‌ها و لزوم بکارگیری آن‌ها آگاهی داشته‌اند، دیدگاه نمایندگان آن دوره، نزدیکتر و منطبق‌تر با استانداردهای جهانی رفاه اجتماعی تشخیص داده شده است.

شاخص‌های انتخاب شده برای تحقیق

با توجه به این که تحقیق حاضر در صدد اندازه‌گیری رفاه نبوده، بلکه در پی فهم آن است که نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دوره‌های ششم و چهارم تا چه اندازه به این شاخص‌ها عنایت داشته‌اند و در سخنرانی‌های پیش از دستور خود به آن پرداخته‌اند، ۳۷ شاخص ذیل برای جستجو در سخنرانی‌های نمایندگان انتخاب شده است:

- ۱- میزان تورم ۲- میزان اشتغال (وجه کمی) و رشد نیروهای کار (وجه کیفی) ۳- میزان جمعیت ۴- میزان مرگ و میر اطفال ۵- میزان مصرف انرژی ۶- میزان در آمد سرانه ۷- میزان با سواد ۸- میزان آزادی‌های فردی ۹- میزان دسترسی به امکانات آموزشی (شامل زنان مردان شهر و روستا) ۱۰- میزان بر خورداری از امکانات رفاهی (ورزشی تفریحی، اوقات فراغت) ۱۱- میزان بر خورداری از امکانات بهداشت فردی و اجتماعی و بهره مندی از سلامت جسمی (دسترسی به پزشک، بیمارستان، دارو و...) ۱۲- میزان بر خورداری از تسهیلات بهداشت روانی ۱۳- میزان دسترسی افراد و گروه‌های اجتماعی به خدمات زیربنایی (امکانات حمل و نقل، ارتباطات، برق آب آشامیدنی سالم و...) ۱۴- کیفیت محیط زندگی (مسکن، محیط همسایگی و...) ۱۵- وضع تغذیه ۱۶- امید به زندگی ۱۷- وضعیت زیست سالمندان و از کار افتادگان ۱۸- ثبات خانوادگی ۱۹- میزان آسیب‌های اجتماعی ۲۰- میزان مهاجرت ۲۱- نحوه توزیع ثروت و درآمد در جامعه ۲۲- میزان بر خورداری همگانی از منابع ۲۳- نحوه توزیع قدرت در جامعه ۲۴- شکاف بین شهر و روستا ۲۵- برابری منطقه ای و بر خورداری از امکانات و خدمات ۲۶- میزان

تبعیض بین زن و مرد ۲۷- میزان فاصله طبقاتی و شکاف بین فقیر و غنی ۲۸- نحوه توزیع بودجه بین مناطق و بخش‌های اقتصادی ۲۹- میزان مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در مسائل سیاسی و اجتماعی ۳۰- میزان تنش و درگیری‌های قومی و نژادی ۳۱- وضع اقلیت‌های قومی و میزان وفاق اجتماعی ۳۲- میزان برخورد و تضادهای فرهنگی در جامعه ۳۳- میزان درگیری‌های دینی و مذهبی ۳۴- میزان کشمکش‌های داخلی و منطقه‌ای ۳۵- میزان امنیت ۳۶- میزان باسوادی ۳۷- در صد افراد با تحصیلات دانشگاهی، فنی و حرفه‌ای ۳۸- میزان شهرنشینی

جامعه آماری

جامعه آماری این، تحقیق نطق‌های پیش از دستور نمایندگان دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی است.

حجم جامعه آماری: نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دوره چهارم، ۱۴۳۰ و دوره ششم، ۱۴۲۵ و در طول دو دوره، مجموعاً ۲۸۵۵ نطق پیش از دستور داشته‌اند. بنابراین، حجم جامعه آماری تحقیق ما ۲۸۵۵ نطق پیش از دستور است.

علت انتخاب نطق‌های پیش از دستور نمایندگان دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی به عنوان جامعه آماری، مصادف بودن این دوره‌ها با دوران دوم ریاست جمهوری آقایان هاشمی رفسنجانی و خاتمی بوده است. وجه غالب اندیشه این نمایندگان، محصول فضای فکری دوران سازندگی و اصلاحات بوده و با اندیشه‌های غالب بر هر دوره، توافق و تطبیق نسبی داشته است. یعنی به طور نسبی می‌توان آن‌ها را نمایندگان فکری دوران‌های اصلاحات و سازندگی دانست و از سویی، نمایندگان دوره‌های سوم و پنجم را به دلیل اشتراک با دوره ریاست جمهوری آیت الله خامنه‌ای و آقای هاشمی رفسنجانی، نمی‌توان نماینده فکری دوره‌های سازندگی و اصلاحات دانست و نمایندگان دو دوره چهارم و ششم به نحو خالص تری بیان‌کننده دیدگاه‌های سازندگی و اصلاحات بوده‌اند.

همچنین، علت انتخاب نطق‌های پیش از دستور نمایندگان (و نه اظهار نظرهای آنان در باره لوایح و یا طرح‌های مطرح شده در مجلس) برای شناخت میزان توجه و یا عدم توجه آنان به شاخص‌های رفاه اجتماعی این است که این سخنان به نحوی، مهمترین دل مشغولی آنان در

آن برهه زمانی را نشان می‌دهد. معمولاً هر کس در این نطق‌ها آن چیزی را مطرح می‌کند که در آن مقطع زمانی، از نظر او مهمترین است.

نحوه جمع‌آوری داده‌ها

نطق‌های پیش از دستور نمایندگان، از طریق مراجعه به اداره انتشارات مجلس شورای اسلامی، گردآوری شده است. لازم به یاد آوری است که متن کلیه مذاکرات و سخنرانی‌های نمایندگان، از طرف اداره انتشارات مجلس شورای اسلامی در روزنامه رسمی کشور منتشر می‌شود.

نمونه‌گیری و حجم نمونه

با عنایت به زیاد بودن حجم جامعه آماری (بیش از ۲۸۵۵ نطق طی ۸ سال) در این تحقیق، تعداد مکفی از این جامعه آماری به روش نمونه‌گیری، برای بررسی و مطالعه برگزیده شده‌اند.

حجم نمونه

نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دوره چهارم، ۱۴۳۰ نطق پیش از دستور و در دوره ششم، ۱۴۲۵ نطق پیش از دستور و در طول دو دوره، مجموعاً ۲۸۵۵ نطق پیش از دستور داشته‌اند. تعداد مکفی نطق‌های پیش از دستور برای دو دوره مجلس که می‌تواند نمونه و بیانگر ویژگی‌های جامعه آماری باشند، بر اساس فرمول کوکران، ۱۸۴ مورد است.

نحوه محاسبه

تعداد کل سخنرانی‌های پیش از دستور: ۲۸۵۵

فرض‌های در نظر گرفته شده برای استفاده از فرمول کوکران $p = ۵۰/۱۰۰$ و $t = ۱/۹۶$ و

$$d = ۰/۰۷$$

فرمول کوکران بدین قرار است: $N = nt2p(1-p) / (nd2 + t2p(1-p))$

لذا برای هر دو دوره، تعداد ۱۸۴ سخنرانی به شرح زیر، تعیین گردید:

$$N = ۲۸۵۵ \times ۱/۹۶ \times ۹۶ \times ۰/۵ (۱ - ۰/۵) + ۲۸۵۵ \times ۰/۷ \times ۰/۷ + ۱/۹۶ \times ۱/۹۶ \times ۰/۵ (۱ - ۰/۵)$$

$$= ۱۸۴$$

روش نمونه گیری

روش نمونه گیری، از نوع تصادفی ساده و بر اساس گزینش شماره سخنرانی پیش از دستور نمایندگان حاصل از اعداد تصادفی ماشین حساب پس از شماره گذاری سخنرانی ها بوده است. روش کار به این ترتیب بوده است که تمامی سخنرانی های پیش از دستور نمایندگان این دو دوره، گردآوری و به هریک از این سخنرانی ها یک شماره داده شد. آنگاه بر اساس اعداد تصادفی بدست آمده از کامپیوتر، سخنرانی ها انتخاب گردید.

روش اجرای تحقیق

مختصری درباره روش اجرای تحقیق

در یک طبقه بندی کلی، روش های علمی تحقیق، به دو روش آزمایشی و غیرآزمایشی تقسیم می شوند. در تحقیق آزمایشی، محقق در یک یا چند متغیر مستقل، دخل و تصرف می کند و تأثیر حاصله را بر متغیر وابسته مشاهده می کند. در تحقیق غیر آزمایشی، محقق در متغیرهای مستقل، دخل و تصرف به عمل نمی آورد، بلکه با بررسی داده ها و اطلاعاتی که به دست آورده است، پاسخ به پرسش های تحقیق و یا آزمون فرضیه های خود را دنبال می کند. روش های غیر آزمایشی به دو دسته کلی تقسیم می شوند:

- ۱- تحقیقاتی که در آن ها جمع آوری داده ها به طور مستقیم صورت می گیرد و داده ها دست اول هستند؛ نظیر روش های پیمایشی (survey)، میانی و روانکاوی.
- ۲- روش هایی که در آن ها گردآوری داده ها بر اساس اطلاعات موجود صورت می گیرد. به عبارتی، داده های ما، داده های دست دوم است. روش تحقیق تاریخی و تحلیل محتوا در این دسته قرار می گیرند (جاراللهی، ۱۳۸۱).

این تحقیق، به روش غیر آزمایشی، اسنادی و بر اساس اطلاعات موجود در نطق های پیش از دستور نمایندگان مجلس شورای اسلامی و با تکنیک تحلیل محتوا انجام پذیرفته است.

روش تحلیل محتوا چیست ؟

درباره روش تحلیل محتوا، تعریف و توصیف های متعددی ارائه شده است و هر تعریف، یک ویژگی آن را مهم جلوه داده است:

کاپلان، تحلیل محتوا را معنا شناسی آماری مباحث سیاسی می‌داند (ار. ال. هولستی، ۱۳۷۳: ۱۳).

کارت رایت، تحلیل محتوا و رمز گذاری را برای توصیف عینی، منتظم و کمی رفتارهای نمادی تعریف می‌کند (همان، ۱۳).

از نظر بارکوس، تحلیل محتوا، تحلیل علمی پیامهای ارتباطی و روشی کاملاً علمی است که با وجود جامع بودن از نظر ماهیت، نیازمند تحلیلی دقیق و منتظم است (همان، ۱۳). دایره المعارف جامعه شناسی مخصوص دانشجویان، تحلیل محتوا را تکنیکی در پژوهش اسنادی برای توصیف منظم و کمی محتوای آشکار ارتباطات موجود در متون چاپی، فیلم، رادیو و تلویزیون معرفی نموده است (شادرو، ۱۳۸۲).

دکتر محمدرضا شادرو در جزوه درسی کلاسی، تکنیک‌های خاص تحقیق با جمع بندی تعاریف ارائه شده تحلیل محتوا را "تکنیکی پژوهشی که به طور عینی و سیستماتیک قلمروهای زبانی یک متن را تعریف و توصیف می‌کند تا از آن طریق بتواند به استنباط‌هایی درباره قلمروهای غیر زبانی آن دست یابد" معرفی می‌نماید و اظهار می‌دارد به طور خلاصه تحلیل محتوا، تکنیکی است که محقق، متن مورد نظر را جلو خود قرار می‌دهد و آن را بنابه مسأله و متغیری که دارد، کد گذاری می‌کند. سپس کدها را مورد شمارش قرار می‌دهد و در واقع متن را قطعه قطعه می‌کند و هر بخش را در طبقه‌ای می‌گذارد، فراوانی هر بخش را می‌شمارد و فرد [یا موضوع مورد بررسی] را تحلیل می‌کند (همان).

در تحلیل محتوا تحلیل‌گر باید واحدهای کد گذاری را تعیین کند. نخستین واحد، واحد ثبت است. "واحد ثبت بخش خاصی از محتواست که با قرار گرفتن در مقوله‌ای معین مشخص می‌شود" (ار. ال. هولستی، ۱۳۷۳: ۱۸۲). در این نوع تحقیق، واحد ثبت موضوع به معنای "اظهاری واحد در باره چیزی است (همان) و در تحقیق حاضر هر اظهار نظری مرتبط با شاخص‌ها است.

دومین واحد، واحد زمینه، به معنای "وسیعترین متن محتوای که می‌توان آن را برای مشخص کردن واحد ثبت مورد بررسی قرار داد" می‌باشد (همان: ۱۸۴) و در این تحقیق، واحد زمینه، متن کامل سخنرانی پیش از دستور هر نماینده است.

فنون مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تکنیک‌های استخراج فراوانی نسبی واحد ثبت در واحدهای زمینه و تفسیر فراوانی‌های به دست آمده استفاده شده است.

تحلیل یافته‌ها

با استفاده از فرمول کوکران از میان ۲۸۵۵ عدد سخنرانی پیش از دستور در دو دوره چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی تعداد ۱۸۴ نطق پیش از دستور به عنوان تعداد کافی نمونه برای نمایندگی جامعه آماری، تعیین شد. برای پیدا کردن این نطق‌ها، پس از شماره‌گذاری تمامی نطق‌های پیش از دستور (از ۱ الی ۱۴۳۰ برای دوره چهارم و ۱ الی ۱۴۲۵ برای دوره ششم) با استفاده از نرم افزار اعداد تصادفی برای هر دوره، ۹۲ مورد انتخاب شد. آنگاه سخنرانی‌ها مورد مطالعه قرار گرفت و متن آن‌ها بر اساس شاخص‌های رفاه اجتماعی یاد شده در بخش شاخص‌ها تجزیه و تحلیل گردید. نتیجه این بررسی در قالب جدول ۱ ارائه شده است:

نتیجه‌گیری نهایی

در پاسخ به پرسش اول تحقیق، یعنی این که نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دو دوره سازندگی و اصلاحات (دوره‌های چهارم و ششم) تا چه اندازه به شاخص‌های رفاه اجتماعی توجه داشته‌اند؟ باید گفت با نگاه به منحنی‌ها و جداول پیوست درباره میزان تاکید و توجه نمایندگان به شاخص‌ها و مسائل رفاهی در می‌یابیم که بیشترین میزان توجه نمایندگان دو دوره چهارم و ششم، به مسائل رفاهی، به ترتیب با ۳۳ در صد و ۲۸ درصد بوده است. متوسط میزان پرداختن به شاخص‌های رفاه اجتماعی برای دوره چهارم، ۴/۰۳ درصد و برای دوره ششم، ۴/۳۷ درصد بوده است. بر همین اساس، میزان پرداختن نمایندگان هر دو دوره به مقولات رفاهی، اندک بوده است. با عنایت به میزان وقتی که این نمایندگان برای ایراد سخنرانی خود داشته‌اند - با احتساب زمان‌هایی که از وقت قانونی نطق پیش از دستور خود به دیگر نمایندگان واگذار می‌کرده‌اند، هر نماینده میانگین حدود ۷ تا ۸ دقیقه وقت داشته است - و با توجه به تعداد ۳۸ موردی شاخص‌های رفاهی مورد اندازه‌گیری، این شائبه وجود دارد که انتظار پرداختن حداکثری نمایندگان به همه این شاخص‌ها، نامعقول و در صدگیری (که به معنای انتظار

جدول امکانات زیربنایی کشور در سال ۷۵

ردیف	امکان زیر بنایی	سال ۷۵	
		مقدار	مقدار به میلیون نفر
۱	راه (کیلومتر بر میلیون نفر)	۷۹۱۸۳	۶۰
۲	برق (مگاوات بر میلیون نفر)	۸۱۲۵۷	۶۰
۳	لکوموتیو (اسب بخار بر میلیون نفر)	۶۲۷۲۶۲	۶۰
۴	آب چاه (میلیون متر مکعب بر میلیون نفر)	۶۰۹۴۶	۶۰
۶	قنات (حلقه بر میلیون نفر)	۳۰۹۸۸	۶۰
۷	چشمه (دهنه بر میلیون نفر)	۴۴۴۷۶	۶۰
۸	موسسات درمانی فعال (تخت بیمارستانی بر میلیون نفر)	۹۸۵۴۹	۶۰
۹	حجم مخازن آب (متر مکعب بر میلیون نفر)	۶۷۳۵۷۳۸	۶۰
۱۰	طول شبکه آب (متر بر میلیون نفر)	۶۶۵۵۷	۶۰
۱۱	تعداد انشعاب آب در نقاط شهری (عدد بر میلیون نفر)	۶۴۴۵۶۷۵	۶۰
۱۲	انواع خطوط انتقال برق - خط انتقال نیرو (کیلومتر مدار بر میلیون نفر)	۲۲۳۵۰	۶۰
۱۳	انواع خطوط انتقال برق - خط فوق توزیع (کیلومتر مدار بر میلیون نفر)	۳۵۱۳۸	۶۰
۱۴	سیلویهای دایر ذخیره‌ی گندم (تن بر میلیون نفر)	۱۸۳۹۰۰۰	۶۰
۱۵	سینماها (صندلی بر میلیون نفر)	۱۷۵۹۹۷	۶۰
۱۶	داروخانه‌ها (باب بر میلیون نفر)	۴۲۲۷	۶۰
۱۷	کتابخانه‌های عمومی (۱۵۷۷ بر میلیون نفر)	۱۰۴۷	۶۰
۱۸	ایستگاه‌ها و فرستنده‌های رادیویی موج متوسط، تلویزیونی و اف ام (ایستگاه بر میلیون نفر)	۷۷	۶۰
۱۹	تعداد پذیرفته‌شدگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی برحسب جنس	۱۵۸۰۵۶	۶۰
۲۰	فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه عمومی برحسب رشته تحصیلی (نفر بر میلیون نفر)	۴۴۴۷۰۳	۶۰
۲۱	تعداد مطبوعات (عنوان بر میلیون نفر)	۸۱۶	۶۰
۲۲	تعداد مشترکان تلفن‌های همراه مشغول به کار (دستگاه بر میلیون نفر)	۵۹۹۶۷	۶۰

جدول امکانات زیربنایی کشور در سال ۸۲

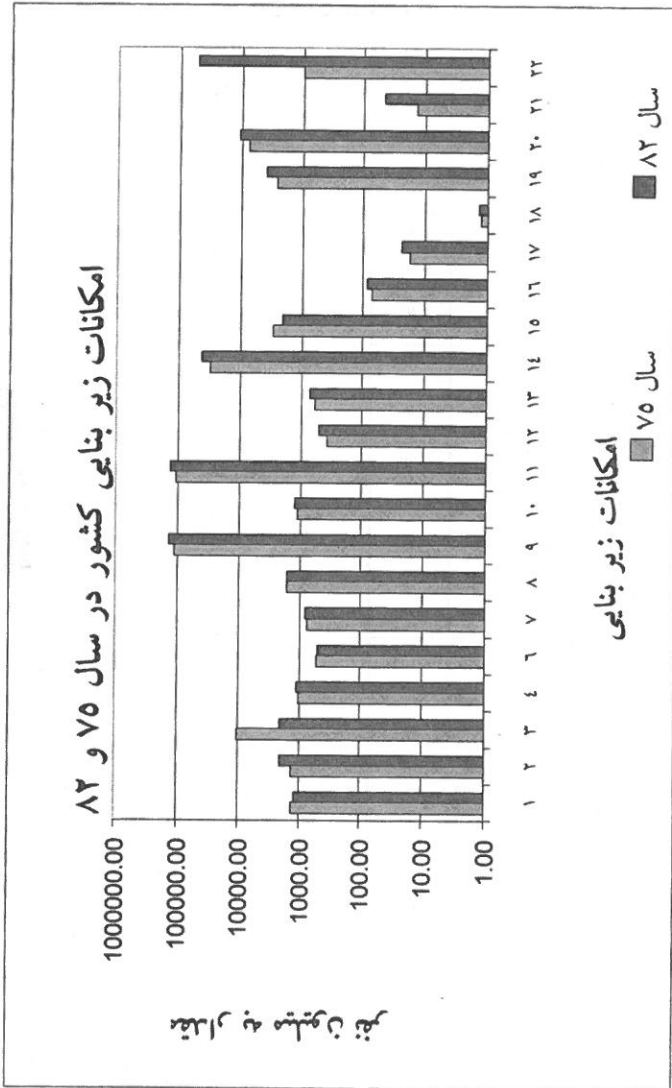
سال ۸۲			امکان زیر بنایی	ردیف
مقدار به میلیون نفر	جمعیت	مقدار		
۱۱۹۵,۷۲	۶۷,۵	۸۰,۷۱۱	راه (کیلومتر بر میلیون نفر)	۱
۲,۰۷۹,۴۲	۶۷,۵	۱۴,۰۳۶۱	برق (مگاوات بر میلیون نفر)	۲
۲,۰۷۹,۴۲	۶۷,۵	۹,۰۳۲۹۰	لکوموتیو (اسب بخار بر میلیون نفر)	۳
۱۱۰,۵,۳۹	۶۷,۵	۷۴,۶۱۴	آب چاه (میلیون متر مکعب بر میلیون نفر)	۴
۴۹۹,۱۳	۶۷,۵	۳۳,۶۹۱	قنات (حلقه بر میلیون نفر)	۶
۸۰,۲,۴۰	۶۷,۵	۵۴,۱۶۲	چشمه (دهنه بر میلیون نفر)	۷
۱,۶۵۲,۶۲	۶۷,۵	۱۱۱,۵۵۲	موسسات درمانی فعال (تحت بیمارستانی بر میلیون نفر)	۸
۱,۳۷۱,۸۲,۷۳	۶۷,۵	۹۲,۵۹۸۳۴	حجم مخازن آب (متر مکعب بر میلیون نفر)	۹
۱,۲۶۱,۹۹	۶۷,۵	۸۵,۱۸۴	طول شبکه آب (متر بر میلیون نفر)	۱
۱۳,۰۴۴,۱۰	۶۷,۵	۸۸,۰۵۰۴۴	تعداد انشعاب آب در نقاط شهری (عدد بر میلیون نفر)	۱
۵۰۰,۴۴	۶۷,۵	۳۳,۷۸۰	انواع خطوط انتقال برق - خط انتقال نیرو (کیلومتر مدار بر میلیون نفر)	۱
۷۰۷,۳۸	۶۷,۵	۴۷,۷۴۸	انواع خطوط انتقال برق - خط فوق توزیع (کیلومتر مدار بر میلیون نفر)	۱
۴۱۲,۰۰,۰۰	۶۷,۵	۲۷,۸۱۰۰۰	سیلوهای دایر ذخیره‌ی گندم (تن بر میلیون نفر)	۱
۲,۰۹۶,۷۷	۶۷,۵	۱۴,۱۵۳۲	سینماها (صندلی بر میلیون نفر)	۱
۸۸,۱۹	۶۷,۵	۵,۹۵۳	داروخانه‌ها (باب بر میلیون نفر)	۱
۲۳,۳۶	۶۷,۵	۱,۵۷۷	کتابخانه‌های عمومی (۱۵۷۷ بر میلیون نفر)	۱
۱,۳۶	۶۷,۵	۹۲	ایستگاه‌ها و فرستنده‌های رادیویی موج متوسط، تلویزیونی و اف ام (ایستگاه بر میلیون نفر)	۱
۳,۸۷۲,۶۱	۶۷,۵	۲۶,۱۴۰۱	تعداد پذیرفته‌شدگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی بر حسب جنس	۱
۱۰,۶۰۹,۶۱	۶۷,۵	۷۱,۶۱۴۹	فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه عمومی بر حسب رشته تحصیلی (نفر بر میلیون نفر)	۱
۴۷,۲۰	۶۷,۵	۳,۱۸۶	تعداد مطبوعات (عنوان بر میلیون نفر)	۱
۵۱۱,۰۹,۲۷	۶۷,۵	۳۴,۴۹۸۷۶	تعداد مشترکان تلفن‌های همراه مشغول به کار (دستگاه بر میلیون نفر)	۱

جدول مقایسه نتایج نطق‌های نمایندگان دو دوره

شاخص‌ها	جمع دوره ششم	درصد دوره ششم	جمع دوره چهارم	درصد دوره چهارم
۱- میزان تورم	۶	۷	۱۳	۱۵
۲- میزان اشتغال و رشد نیروهای کار	۲۴	۲۸	۱۵	۱۷
۳- جمعیت	۲	۲	۱	۱
۴- میزان مرگ و میر اطفال	۰	۰	۰	۰
۵- میزان مصرف انرژی	۳	۳	۱	۱
۶- میزان در آمد سرانه	۱	۱	۰	۰
۷- حفظ سلامت محیط زیست	۴	۵	۴	۵
۸- میزان دسترسی به امکانات آموزشی (شامل زنان مردان شهر و روستا)	۶	۷	۱	۱
۹- میزان بر خورداری از امکانات رفاهی (ورزشی تفریحی ، گذران اوقات فراغت)	۴	۵	۸	۹
۱۰- میزان بر خورداری از امکانات بهداشت فردی و اجتماعی و بهره مندی از سلامت جسمی (دسترسی به پزشک ، بیمارستان ، دارو و ...)	۵	۶	۱۴	۱۶
۱۱- میزان بر خورداری از تسهیلات بهداشت روانی	۱	۱	۰	۰
۱۲- میزان دسترسی افراد و گروههای اجتماعی به خدمات زیر بنایی (امکانات حمل و نقل ، ارتباطات ، برق آب آشامیدنی سالم و...)	۱۶	۱۸	۲۹	۳۳
۱۳- کیفیت محیط زندگی (مسکن ، محیط همسایگی و ...)	۲	۲	۷	۸
۱۴- وضع تغذیه	۱	۱	۰	۰
۱۵- امید به زندگی	۱	۱	۰	۰
۱۶- وضعیت زیست سالمندان و از کار افتادگان	۰	۰	۱	۱
۱۷- ثبات خانوادگی	۰	۰	۰	۰
۱۸- میزان آسیب‌های اجتماعی	۰	۰	۱	۱

ادامه جدول

شاخص ها	جمع دوره ششم	درصد دوره ششم	جمع دوره چهارم	درصد دوره چهارم
۱۹- میزان مهاجرت	۴	۵	۲	۲
۲۰- نحوه توزیع ثروت و در آمد در جامعه	۷	۸	۸	۹
۲۱- میزان بر خورداری همگانی از منابع	۰	۰	۱	۱
۲۲- نحوه توزیع قدرت در جامعه	۵	۶	۱	۱
۲۳- شکاف بین شهر و روستا	۱	۱	۲	۲
۲۴- برابری منطقه ای و بر خورداری از امکانات و خدمات	۷	۸	۸	۹
۲۵- میزان تبعیض بین زن و مرد	۰	۰	۱	۱
۲۶- میزان فاصله طبقاتی و شکاف بین فقیر و غنی	۵	۶	۴	۵
۲۷- نحوه توزیع بودجه بین مناطق و بخش های اقتصادی	۸	۹	۵	۶
۲۸- میزان آزادی های فردی	۴	۵	۱	۱
۲۹- میزان مشارکت گروههای مختلف اجتماعی در مسائل سیاسی و اجتماعی	۳	۳	۲	۲
۳۰- میزان تنش و در گیری های قومی و نژادی	۱	۱	۱	۱
۳۱- وضع اقلیت های قومی و میزان وفای اجتماعی	۲	۲	۰	۰
۳۲- میزان برخورد و تضاد های فرهنگی در جامعه	۴	۵	۰	۰
۳۳- میزان در گیری های دینی و مذهبی	۱	۱	۱	۱
۳۴- میزان کشمکشهای داخلی و منطقه ای	۸	۹	۰	۰
۳۵- میزان امنیت	۷	۸	۱	۱
۳۶- میزان باسوادی	۰	۰	۳	۳
۳۷- در صد افراد با تحصیلات دانشگاهی ، فنی و حرفه ای	۲	۲	۰	۰
۳۸- میزان شهر نشینی	۰	۰	۰	۰
میانگین میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص های رفاهی		۴,۳۷		۴,۰۳

پرداختن صد درصدی یک نماینده به یک مقوله به عنوان بهترین حالت است) امری دور از انتظار و دور از عقل است. یعنی با توجه به میزان وقت و تعداد موارد مورد اندازه‌گیری، چه بسا درست آن باشد که برای مثال ۵۰ درصد به عنوان میزان ۱۰۰ درصد انتخاب شود. یعنی اگر نمایندگان در نیمی از نطق‌های بیش از دستور به شاخصی پرداخته باشند، انتظار مطلوب ما را برآورده کرده باشند. اما بررسی نطق‌های همین نمایندگان نشان می‌دهد که نمایندگان در قریب به ۹۳ درصد نطق‌ها به تمجید از مردم پرداخته و بیش از آن به ارسال درود و سلام به مسئولان و دست‌اندرکاران، همت گماشته‌اند و در ۴۱ درصد نطق‌ها، در مذمت فعالیت‌های امریکا علیه انقلاب و بیش از آن در مذمت استکبار، سخن گفته شده است و... لذا در می‌یابیم که انتظار پرداختن صددرصدی به حداقل یکی از این شاخص‌ها و مسائل، دور از عقل و احتمالات آماری نبوده و اگر چنین حالتی در نطق‌های آن‌ها پیش نیامده است، باید علت و دلیلی داشته باشد.

نمایندگان دوره چهارم در پرداختن به مقولات رفاهی، بیش از هر امر به ترتیب به میزان دسترسی افراد و گروه‌های اجتماعی به خدمات زیر بنایی (امکانات حمل و نقل، ارتباطات، برق، آب آشامیدنی سالم و...) و پس از آن به میزان اشتغال و معضل بیکاری پرداخته‌اند. نمایندگان دوره ششم نیز به ترتیب مقولات رفاهی میزان اشتغال و میزان دسترسی افراد و گروه‌های اجتماعی به خدمات زیر بنایی (امکانات حمل و نقل، ارتباطات، برق، آب آشامیدنی سالم و...) را مورد توجه قرار داده‌اند. میزان توجه نمایندگان به مقولات رفاهی، اندک و همان گونه که جدول مقایسه نتایج نشان می‌دهد، به ۱۸ شاخص رفاه اجتماعی، توجهی کمتر از ۵ درصد نشان داده و به ۱۱ شاخص نیز هیچ‌گونه توجهی نشان نداده‌اند. نمایندگان دوره ششم، در ۱۲ شاخص، توجه بیش از ۵ درصد و در شاخص، توجه کمتر از ۵ درصد نشان داده‌اند. این نمایندگان به ۸ شاخص رفاهی، بی‌توجهی کامل نشان داده‌اند.

در پاسخ به پرسش دوم تحقیق، یعنی این که «آیا در میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاه اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟» باید گفت نمودارهای مختلف میله‌ای، مقایسه میانگین توجه نمایندگان به شاخص‌های رفاهی در نطق‌های پیش از دستور و منحنی رگرسیون استخراج شده از درصد توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاهی، تفاوت چندانی را نشان نمی‌دهند. همچنین براساس نتیجه آزمون معناداری دو بهرگان مستقل

که از طریق فرمول زیر به دست می‌آید:

$$Z = \frac{|P1 - P2|}{\sqrt{\frac{P1(1-P1)}{n1} + \frac{P2(1-P2)}{n2}}}$$

(که در آن Z معناداری، P2 و P1 بهرگان و n2 و n1 تعداد می‌باشد)

مقدار آن برابر با ۰/۱۱ می‌شود و با مراجعه به جدول مقادیرهای بحرانی (مرز گذار) تاو صفحه ۳۶۶ کتاب مقدمه ای بر آمار در علوم اجتماعی نوشته نورمن. آ. کورتز، ترجمه حبیب‌الله تیموری) کمتر از مقدار ۱/۹۶ (با درجه آزادی بی‌نهایت) است. این امر نشان می‌دهد که در میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاه اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

در پاسخ سومین پرسش یعنی این که «کدام یک از شاخص‌های رفاه اجتماعی در دیدگاه نمایندگان هر یک از دو دوره مورد بی‌توجهی یا کم توجهی قرار گرفته است؟» باید گفت همان گونه که در جدول مقایسه میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاهی آمده است، میزان توجه نمایندگان دوره چهارم به شاخص‌های رفاه اجتماعی، به طور میانگین ۴/۰۳ درصد بوده و میزان توجه این نمایندگان به شاخص‌های میزان جمعیت، میزان مصرف انرژی، وضعیت زیست سالمندان و از کار افتادگان، میزان آسیب‌های اجتماعی، میزان مهاجرت، میزان بر خورداری همگانی از منابع، شکاف بین شهر و روستا، میزان تبعیض بین زن و مرد، میزان آزادی‌های فردی، میزان مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در مسایل سیاسی و اجتماعی، میزان تنش و درگیری‌های قومی و نژادی، میزان درگیری‌های دینی و مذهبی، میزان امنیت و میزان باسوادی عمومی، کمتر از میزان میانگین بوده و به شاخص‌های میزان مرگ و میر اطفال، میزان درآمد سرانه، میزان بر خورداری از تسهیلات بهداشت روانی، وضع تغذیه، میزان امید به زندگی، ثبات خانوادگی، وضعیت اقلیت‌های قومی و میزان وفاق اجتماعی، میزان برخورد و تضادهای فرهنگی در جامعه، میزان کشمکش‌های داخلی و منطقه‌ای، درصد افراد با تحصیلات دانشگاهی، فنی و حرفه‌ای و میزان شهر نشینی، هیچ گونه توجهی نشان نداده‌اند. نمایندگان دوره ششم نیز که در نطق‌های پیش از دستور خود به طور میانگین ۴/۳۷ درصد به شاخص‌های رفاه اجتماعی توجه داشته‌اند، به شاخص‌های میزان جمعیت، میزان مصرف انرژی، میزان

آمد سرانه، میزان بر خورداری از تسهیلات بهداشت روانی، کیفیت محیط زندگی (مسکن، محیط همسایگی و...)، وضعیت تغذیه، میزان امید به زندگی، شکاف بین شهر و روستا، میزان مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در مسایل سیاسی و اجتماعی، میزان تنش و درگیری‌های قومی و نژادی، وضعیت اقلیت‌های قومی و میزان وفای اجتماعی، میزان درگیری‌های دینی و مذهبی و درصد افراد با تحصیلات دانشگاهی، فنی و حرفه‌ای، کمتر از میزان میانگین توجه نشان داده و به شاخص‌های میزان مرگ و میر اطفال، وضعیت زیست سالمندان و از کارافتادگان، ثبات خانوادگی، میزان آسیب‌های اجتماعی، میزان برخورداری همگانی از منابع، میزان تبعیض بین زن و مرد میزان باسوادی عمومی و میزان شهر نشینی، هم هیچ گونه توجهی نشان نداده اند.

در خصوص پرسش چهارم، یعنی این که «آیا تفاوت احتمالی توجه نمایندگان مجلس‌های دوره چهارم و ششم به شاخص‌های رفاه اجتماعی با گرایش عمده و گروه‌بندی سیاسی آن‌ها مطابقت دارد؟» باید خاطر نشان کرد که گرچه بین میزان توجه نمایندگان دو دوره به شاخص‌های رفاه اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، اما تفاوت موجود در میزان توجه آن‌ها به برخی شاخص‌ها، از جمله میزان تورم موجود در جامعه، میزان اشتغال، میزان برخورداری از امکانات بهداشت فردی و اجتماعی، میزان دسترسی افراد و گروه‌های اجتماعی به خدمات زیربنایی، میزان مهاجرت، به دلیل تغییر در ترکیب سنی جمعیت و موکلین آن‌ها و در نتیجه تغییر در نوع و میزان نیازهای آن‌ها پدید آمده است، تفاوت موجود در میزان توجه به کیفیت محیط زندگی (مسکن، محیط همسایگی و...) با روند پیش گفته همخوانی ندارد و با عنایت به افزایش نیاز به مسکن به دلیل ترکیب سنی جمعیت و به آستانه ازدواج رسیدن انبوه متولدین سال‌های ۵۷ تا چند سال بعد، توجه کمتر نمایندگان دوره ششم نسبت به دوره چهارم، عجیب به نظر می‌رسد.

اما اگر نمایندگان دوره چهارم مجلس شورای اسلامی را به دلیل حضور نمایندگان هم عقیده با سیاست‌های اجتماعی آقای هاشمی، دارای گرایش به سوی سیاست‌های سازندگی دانسته و نمایندگان دوره ششم مجلس را به دلیل حضور نمایندگان همسو و هوادار سیاست‌های اجتماعی آقای خاتمی، مجلس اصلاحات بنامیم، تفاوت در میزان توجه به برخوردها و تضادهای فرهنگی (مجلس ششم، ۵ درصد و مجلس چهارم، صفر درصد)، میزان امنیت

(مجلس ششم، ۸ درصد و مجلس چهارم، ۱ درصد)، نحوه توزیع قدرت (مجلس ششم، ۶ درصد و مجلس چهارم، ۱ درصد) و میزان آزادی‌های فردی (مجلس ششم، ۵ درصد و مجلس چهارم، ۱ درصد) را می‌توان به دلیل تفاوت گرایش عمده و گروه بندی سیاسی دو مجلس دانست.

توجه اندک نمایندگان به مقولات رفاه اجتماعی، بیانگر این است که نمایندگان وظیفه اصلی خود را قانون‌گذاری جهت ایجاد یا تقویت رفاه اجتماعی نمی‌دانند و اندیشه آنان معطوف مباحث دیگری است. نمایندگان از دیدگاه خود به مسائل کلان جامعه - که می‌تواند الزاما رفاهی هم نباشد - می‌پردازند. قانون اساسی در این باره ساکت است و وظایف خاصی را در رابطه با رفاه و رفاه اجتماعی برای آنها تعیین نکرده است. مطابق قانون، نمایندگان، حق تصمیم‌گیری درباره تمامی مسائل مملکتی را در چارچوب قانون اساسی دارا هستند اما این که چه مقولاتی را مسائل اساسی مردم و مملکت بدانند، با دیدگاه‌های خود آنها مرتبط است. گرچه این دیدگاه‌ها همواره به نحوی متأثر از گفتمان غالب در هر دوره و وقایع مهم جهانی و مملکتی است؛ اما می‌توان به این مسأله دقت کرد که این نمایندگان در دوران انتخابات، چه نقشی از خود برای مردم تصویر کرده‌اند، مردم برای چه به آنها رای داده‌اند و انتظارات مردم از آنها چه بوده است. در هر حال، مراجعات مکرر مردم برای حل مسائل روزمره نشان دهنده آن است که موکلان آنها در شرایط حاضر، بیش از هر چیز از نمایندگان خود انتظار حل مسائل روزمره خود را داشته‌اند اما نمایندگان در خوش‌بینانه‌ترین تفسیر به جای پرداختن به خواسته موکلین، آن چه را که از نظر خود به خیر و صلاح موکلین بوده است، پی‌گرفته‌اند.

پیشنهادها

- ۱- انجام برخی تحقیقات درباره رفاه و رفاه اجتماعی از سوی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. از جمله این تحقیقات می‌تواند موارد ذیل باشد:
  - رفاه اجتماعی امکان‌پذیر در شرایط اجتماعی امروز کشور چیست و تفاوت آن با برنامه‌های رفاه اجتماعی به کار گرفته شده در دیگر کشورها (نظیر کشورهای اروپای غربی، چین و ژاپن) چیست؟
  - موانع اجتماعی تحقق سیاست‌های رفاه اجتماعی بکار گرفته شده در برنامه‌های توسعه

اقتصادی اجتماعی کشور.

- سطح بندی مناطق مختلف کشور از نظر رفاه اجتماعی و تعریف رفاه اجتماعی برای نقاط مختلف کشور؛ به نحوی که نمایندگان بتوانند در دوران نمایندگی خود در مسیر دست یابی به این اهداف گام بردارند و از پرداختن به مقولاتی که ظاهر رفاهی داشته، اما ممکن است در مناطق مختلف، رفاه واقعی اجتماعی را به پیش نبرد، پرهیز نمایند.

- تدوین برنامه جامع رفاه اجتماعی برای نقاط با سطوح مختلف از نظر رفاه اجتماعی.

میزان عنایتی که نمایندگان نسبت به مقوله‌های مختلف رفاه اجتماعی نشان داده‌اند، بیانگر آن است که مقوله رفاه اجتماعی و رابطه آن با سیاست‌های اجتماعی و نقش شاخص‌های پیش گفته رفاه اجتماعی در نیل به اهداف سیاست‌های اجتماعی برای آنان شناخته شده نبوده و در این خصوص می‌بایست کار فرهنگی بیشتری انجام شود. انجام تحقیقاتی از سوی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و استفاده از شناخت نمایندگان نسبت به مسائل رفاهی نقاط مختلف کشور و ارائه آن به دیگر نمایندگان می‌تواند در ارتقای نگاه مجلس شورای اسلامی به این عامل مهم در تدوین سیاست‌های اجتماعی، مفید واقع گردد.

۲- ارتقای دیدگاه عمومی مردم مناطق مختلف کشور نسبت به مبرم‌ترین مسائل رفاه و رفاه اجتماعی منطقه خود و عینی شدن انتظاری که باید از نماینده‌ای که برای رفتن به مجلس انتخاب می‌کنند، داشته باشند. این امر می‌تواند در راه یابی نمایندگانی که نسبت به مقوله‌های رفاه و رفاه اجتماعی شناخت داشته و برای آن راه کارهای عینی و علمی و عملی دارند به مجلس مؤثر باشد. یعنی از هم اکنون انتظارات و دیدگاه‌های مردم را به گونه‌ای ارتقای دهیم تا در دور بعد کسانی را انتخاب کنند که نسبت به این مقوله‌ها شناخت علمی و واقعی داشته و برای آن راهکارهای عملی ارائه کنند.

۳- تلاش برای ایجاد فایل‌های الکترونیکی مباحثات، طرح‌ها و لوایح دوره‌های اول تا چهارم مجلس جهت تسهیل در ادامه امر تحقیق و پژوهش در این زمینه.

۴- انجام تحقیقات مشابه در خصوص عملکرد دولت‌های مختلف و دیدگاه‌ها و فعالیت‌های نمایندگان مجلس شورای اسلامی در ادوار مختلف، نظیر:

- مقایسه عملکردهای رفاهی دولت در دوران نخست وزیری مهندس میر حسین موسوی، دوران ریاست جمهوری آقایان هاشمی، خاتمی و احمدی نژاد (برای قضاوت و نتیجه گیری

صحیح درباره عملکرد دوران ریاست جمهوری آقای احمدی نژاد در زمینه رفاه اجتماعی ضروری است که این کار پس از حداقل پایان یافتن یک دوره کامل از تصدی ایشان در راس قوه اجرائیه، صورت پذیرد)

- مقایسه طرح‌های رفاهی تولید شده در دوره‌های مختلف مجلس شورای اسلامی.

- مطالعه سوابق شغلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دوران قبل از نمایندگی مجلس (از نظر میزان ارتباط آن‌ها با مقولات رفاه اجتماعی).

- مطالعه مقایسه‌ای تحصیلات نمایندگان مجلس شورای اسلامی و دوره‌های تکمیلی که این نمایندگان قبل و حین دوره نمایندگی دیده‌اند، تحقیقات و مطالعاتی که انجام داده‌اند، کتب و مقالات چاپ شده توسط آن‌ها در زمینه رفاه اجتماعی و سیاست‌های اجتماعی مورد نیاز برای نیل به این اهداف.

مشکلات پژوهشی

در مسیر انجام این تحقیق، به مشکلات و معضلاتی برخوردیم که به برخی از آن‌ها در این جا اشاره می‌شود.

متأسفانه از سوی مرکز تحقیقات و پژوهش‌های مجلس، کار چندانی روی نطق‌های پیش از دستور نمایندگان صورت پذیرفته است و به این دلیل با مجموعه ناشناخته و درهمی از نطق‌ها روبه‌رو هستیم. ایراد این نطق‌ها در عالی‌ترین مرکز تصمیم‌گیری و قانون‌گذاری، با احتساب وقت و هزینه‌ای که برای آن صرف می‌شود باید منشا اثر بیشتری باشد اما در شرایط حاضر، این نطق‌ها به‌جز اثری مقطعی در فضای سیاسی صحن مجلس و احیاناً در جامعه، موجب اثر چندانی نخواهند بود. همچنین، نطق‌های دوره‌های اول تا چهارم مجلس به شکل دیجیتال و الکترونیکی ثبت نشده‌اند و لذا دسترسی به آن‌ها مشکل است، به طوری که برای بررسی نطق‌های دوره چهارم، ناچار به ورق زدن کل متون چاپی مشروح مذاکرات آن دوره شدیم.

آینده پژوهش:

پژوهش فوق می‌تواند در سایر اسناد و مدارک دو دوره مجلس و هر دوره دیگر مجلس پی‌گیری شود. این پژوهش می‌تواند در مقولاتی نظیر آن چه که ذیلاً ذکر شده است دنبال شود:

- طرح‌ها و لوایح مرتبط با رفاه اجتماعی دو دوره.
- کارهای پژوهشی مرتبط با رفاه اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس در دو دوره.
- قوانین تصویب شده در باره رفاه اجتماعی در دو دوره.
- انجام مصاحبه‌های عمیق با نمایندگان جهت شناخت نحوه‌اندیشیدن آنان در باره رفاه و رفاه اجتماعی نیز از پژوهش‌هایی است که می‌تواند در این زمینه دنبال شود.

منابع

- اسناد و مدارک مرکز آمار ایران
- بخشنامه‌های سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
- بررسی اثر تعرضات انسان و دام بر ساختار جنگلهای بلوط یاسوج منطقه پاتاود: یوسفی، مسعود. رساله پایان نامه کارشناسی ارشد: دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- فرجادی، غلامعلی. بررسی ویژگی‌های نیروی انسانی و بازار کار در اقتصاد ایران وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران. مؤسسه آموزش و پژوهش سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳.
- شورای برنامه ریزی سازمان بهزیستی. بسوی نظام جامع رفاه اجتماعی. ۱۳۷۹.
- ال. ال. هولستی. تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی: ترجمه: نادر سالارزاده. انتشارات دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه: کلوس کریپندروف، ترجمه هوشنگ نایبی: نشرنی، ۱۳۸۳
- پورافکاری، نصرالله و دیگران. توسعه شهر نشینی و پیامدهای آن؟ (با تکیه بر مورد ایران).
- آنتونی گیدنز. جامعه‌شناسی. ترجمه محسن صبوری، نشرنی، ۱۳۷۳.
- میرزایی، محمد. چالش‌های جمعیتی ایران. انتشارات دبیر خانه شورای انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۵.
- ماکارو، دیوید. رفاه اجتماعی ساختار و عملکرد. ترجمه جغتایی و فریده همتی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی، ۱۳۷۸.
- روزنامه‌های رسمی کشور در دوره‌های چهارم و ششم مجلس شورای اسلامی: انتشارات

مجلس شورای اسلامی.

- میچلی، جیمز. رفاه اجتماعی در جهان. ترجمه محمد تقی جغتایی، دانشگاه علوم

بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۸.

- جاراللهی، عذرا. روش تحقیق در علوم اجتماعی (جزوه درسی کلاسی). دانشکده علوم

اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۱.

- نطق‌ها و سخنرانی‌های آیت‌الله اکبر هاشمی رفسنجانی. روزنامه‌ها و سایت‌های مختلف.

- مؤمنی، فرشاد. نسبت عدالت و مکاتب توسعه. مؤسسه دین و اقتصاد، ۱۳۸۴.